

Το παιδικό βιβλίο στην τάξη και στο σπίτι

Τρίτη, 13 Ιανουαρίου 2015

Διδάσκεται η λογοτεχνία; Μαθαίνεται η αγάπη για το διάβασμα; Μια ενδελεχής ανάγνωση της μελέτης του πανεπιστημιακού Γιάννη Σ. Παπαδάτου για το παιδικό βιβλίο στην εκπαίδευση.

Της **Άντας Κασιίκη - Γκίβαλου**

Ο Γιάννης Παπαδάτος, Επίκουρος Καθηγητής της Παιδικής Λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου, είναι γνωστός για την πολυετή μελέτη και έρευνα της λογοτεχνίας για παιδιά και εφήβους, καθώς και για τη

διδασκαλία της στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση τόσο από τη θέση του απλού δασκάλου όσο και από αυτήν του εκπαιδευτικού συμβούλου. Ακόμη, αγωνίζεται από τη δεκαετία του 80 για την ανάδειξη και τη σημασία του παιδικού λογοτεχνικού βιβλίου και γενικότερα της φιλιαναγνωσίας στην πολύπλευρη ανάπτυξη του παιδιού με την οργάνωση ημερίδων, συζητήσεων, σεμιναρίων μέσα και έξω από το σχολείο. Όλοι οι δάσκαλοι θυμούνται τις εκπληκτικές εισηγήσεις του για σχετικά θέματα και την απλόχερη προσφορά των γνώσεών του σε όλους όσοι τού τη ζητούσαν. Η ίδια λαχτάρα να μοιραστεί τις αγωνίες και τους προβληματισμούς του για την εξέλιξη του παιδικού και εφηβικού βιβλίου με τους φοιτητές του στο Πανεπιστήμιο χαρακτηρίζει και την πανεπιστημιακή του διδασκαλία, μελέτη και έρευνα.

Η λογοτεχνία για παιδιά και εφήβους στο «μικροσκόπιο»

Όλοι οι δάσκαλοι θυμούνται τις εκπληκτικές εισηγήσεις του για τη φιλιαναγνωσία και την απλόχερη προσφορά των γνώσεών του σε όλους όσοι τού τη ζητούσαν.

Το βιβλίο του με τον τίτλο *Το Παιδικό βιβλίο στην εκπαίδευση και στην κοινωνία* είναι αποτέλεσμα της μακράς επιστημονικής και διδακτικής του ενασχόλησης με την παιδική και εφηβική λογοτεχνία. Αποτελείται από τρία μέρη, πρόλογο του εκλεκτού συναδέλφου και φίλου Γιώργου Παπαντωνάκη και εισαγωγή του συγγραφέα. Στο Α' Μέρος ο Παπαδάτος διερευνά θέματα που απασχολούν τη λογοτεχνία για παιδιά και για νέους με έμφαση στις όψεις του ρεαλισμού σε μυθιστορήματα του τέλους του 20ού αι. μέχρι σήμερα, στις σύγχρονες, τάσεις της παιδικής πεζογραφίας σε οικολογικά ζητήματα, επιμένοντας περισσότερο σε αυτά της κοινωνικής οικολογίας. Αναφέρεται ιδιαίτερα στο έργο της Μάρως Λοΐζου στο οποίο μελετά επιπρόσθετα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος που συνδέονται άμεσα με την αρχαία ελληνική φιλοσοφία ενώ επιχειρεί με μεγάλη επιτυχία μια «οικολογική» ανάγνωση της ποιητικής συλλογής του Αλέξανδρου Πάλλη, *Τραγουδάκια για παιδιά*. Το Α' Μέρος ολοκληρώνεται με εκτενή μελέτη για το «μαγικό ρεαλισμό» και τη λογοτεχνική αποτύπωση του μαθήματος των μαθηματικών σε παιδικά βιβλία. Και τα δύο

αυτά θέματα βρίσκονται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος όχι μόνο στην παιδική αλλά και στη λογοτεχνία για ενήλικους τα τελευταία χρόνια.

Το Β΄ Μέρος είναι αποκλειστικά αφιερωμένο στη μελέτη του βιβλίου γνώσεων, ενός είδους παιδικού βιβλίου με σημαντική εξέλιξη ως προς τον τρόπο γραφής και μετάδοσης της γνώσης, που, όμως, δεν έχει μελετηθεί συστηματικά στην Ελλάδα. Στο Γ΄ Μέρος τον Παπαδάτο απασχολούν ζητήματα διδακτικής της λογοτεχνίας και ειδικότερα της ποίησης, η καλλιέργεια της φιλιαναγνωσίας, η ανάγνωση λογοτεχνικών κειμένων μέσα από διαδρομές θεατρικού τύπου, η λειτουργία Λεσχών Ανάγνωσης στο σχολείο, καθώς και η μετάβαση από την περιήληψη στη δημιουργική γραφή των μικρών μαθητών.

Το βιβλίο χαρακτηρίζεται τόσο από επιστημονική τεκμηρίωση των θέσεων και προτάσεων του Παπαδάτου όσο και από την πρακτική εφαρμογή των θεωριών στην τάξη. Ο θεωρητικός οπλισμός του γίνεται φανερός και από την ευρεία ελληνόγλωσση και ξενόγλωσση βιβλιογραφία που παραθέτει στο τέλος. Ακόμη, είναι πασιδήλη, σε όλα τα μέρη του βιβλίου η γνωριμία του με τεράστιο αριθμό βιβλίων παιδικής και εφηβικής λογοτεχνίας, τόσο ελληνικής όσο και ξένης.

Ο μαγικός ρεαλισμός, ο ρεαλισμός και τα νέα κοινωνικά προβλήματα

Οι μελέτες του βιβλίου αυτού, άλλες δημοσιευμένες σε περιοδικά ή πρακτικά συνεδρίων και άλλες πρωτότυπες, συμβάλλουν στην περαιτέρω διερεύνηση συγκεκριμένων ζητημάτων που σχετίζονται τόσο με τα κείμενα της λογοτεχνίας για παιδιά και εφήβους όσο και με τη διδακτική τους στο σχολείο, καθώς και ευρύτερα με την κοινωνία. Και αυτή είναι μια παράμετρος ιδιαίτερα σημαντική, καθώς το παιδί -δεν συζητώ για τον έφηβο- θεωρείται, εδώ και πολλά χρόνια, ισότιμο με τους ενήλικους μέλος της κοινωνίας.

Στη μελέτη του για το ρεαλισμό ο Παπαδάτος ξεκάθαρα σημειώνει ότι τον δέχεται «ως μια πολύμορφη αποτύπωση της σύγχρονης, καθημερινής πραγματικότητας» (σ.21), η οποία βεβαίως μεταβάλλεται μέσα από τη φαντασία. Μετά τις αναφορές σε θεωρητικά κείμενα για το ρεαλισμό των H.Levin, Raymond Williams, Khol ασχολείται με τα σύγχρονα θέματα του κοινωνικού μυθιστορήματος, παιδικού και εφηβικού, της τελευταίας εικοσαετίας με πάρα πολλές αναφορές όχι μόνο σε τίτλους αλλά και στο περιεχόμενο βιβλίων, τα οποία σχολιάζει με ιδιαίτερη οξύνοια και ευστοχία. Προβάλλει τις διαφορές τους σε σχέση με τα παλαιότερα τόσο ως προς τον εμπλουτισμό των θεμάτων που απορρέουν από την σκληρή πραγματικότητα στην οποία ζουν το παιδί και ο έφηβος όσο και ως προς την ανάδειξη της παιδικής ηλικίας ως κεντρικού θέματος με αναφορές σε συγκεκριμένα βιβλία. Ενδεικτικά αναφέρω την επισήμανσή του ότι ο Παντελής Καλιότσος στο *Ένα σακί μαλλιά* με την αφήγηση της ενέργειας του Γιωργαρέλου να κόψει τα μαλλιά του για να συμπαρασταθεί στον άρρωστο συμμαθητή της τάξης του «υψώνει την παιδική ηλικία, μέσα από απλές συγκινητικές πράξεις, σε ένα ηθικό επίπεδο πρωτόγνωρο, που εγκλείει σε σπέρμα μια οραματική κοινωνία στην οποία το άτομο πάσχει για τον Άλλο» (σ.31).

Θεωρεί καθοριστική την επιρροή του κοινωνικοπολιτικού περιβάλλοντος, της οικονομικής και πολιτισμικής κρίσης στη σύγχρονη εφηβική λογοτεχνία και σχολιάζει βιβλία τόσο του προσωπικού όσο και του συλλογικού και κοινωνικού ρεαλισμού.

Διερευνώντας το ρεαλισμό στο εφηβικό μυθιστόρημα αναφέρεται όχι μόνο στις νέες θεματικές, όπως στο ερωτικό στοιχείο, στη βία και την τρομοκρατία ή στην αστυνομική, φουρμουλαϊκή λογοτεχνία αλλά επισημαίνει και τον διαφορετικό χειρισμό των θεμάτων στα σύγχρονα βιβλία σε σύγκριση με τα παλαιότερα ελληνικά, καθώς και με τα ξένα. Θεωρεί καθοριστική την επιρροή του κοινωνικοπολιτικού περιβάλλοντος, της οικονομικής και

πολιτισμικής κρίσης στη σύγχρονη εφηβική λογοτεχνία και σχολιάζει βιβλία τόσο του προσωπικού όσο και του συλλογικού και κοινωνικού ρεαλισμού. Στο κεφάλαιο αυτό για το ρεαλισμό ο Παπαδάτος κατορθώνει, πέρα από τη διερεύνηση του συγκεκριμένου θέματος, αξιολογώντας παιδικά και εφηβικά βιβλία να δώσει τα ουσιαστικά χαρακτηριστικά της σύγχρονης λογοτεχνίας για παιδιά και εφήβους.

Την ίδια μεθοδολογία ακολουθεί και στις μελέτες του για την οικολογική θεματική. Τα σχετικά βιβλία αντανakλούν «τον ισχύοντα τύπο οικονομικής ανάπτυξης ο οποίος σε μεγάλο βαθμό, έχει γεννήσει τα οικολογικά αδιέξοδα». (σ.78) αναφέρει, επισημαίνοντας ότι τα βιβλία προτείνουν λύσεις τεχνοκεντρικές. Με βάση τις θεωρίες των O'Riordan, Morin, Bookchin, κάνει κριτική στα βιβλία τεχνοκεντρικής αντίληψης ενώ αναδεικνύει αυτά που υιοθετούν τον οικοκεντρισμό που βλέπει τη λύση των οικολογικών προβλημάτων μέσα από τις αλλαγές των θεσμικών πλαισίων (σ.80), τη συνεργασία με τη φύση και συνάμα το σεβασμό της. Στη μελέτη αυτή πέρα από τα πολλά κειμενικά παραδείγματα, σημαντικές είναι οι παρατηρήσεις του Παπαδάτου για τη διαφορά της οικολογικής αντίληψης στα σύγχρονα βιβλία σε σχέση με τα προηγούμενα. Η συγκριτική μελέτη του καταλήγει στην αισιόδοξη διαπίστωση ότι οι σύγχρονοι συγγραφείς δεν καταφεύγουν στο διδακτισμό, δεν είναι απλά ευαισθητοποιημένοι σε οικολογικά θέματα αλλά είναι βαθείς γνώστες των περιβαλλοντικών προβλημάτων, που τα συνδέουν με τα κοινωνικά προβλήματα της εποχής, εντάσσοντας τη λύση τους στη σύγχρονη ιδεολογία της οικολογικής σκέψης.

Όλες οι θεωρίες μαζί με υλικό για τη τάξη και εκτενή βιβλιογραφία

Από τις μελέτες του Α΄ Μέρους θα ήθελα να σταθώ και στην πολύ σημαντική μελέτη του για το Μαγικό Ρεαλισμό. Τόσο η ιστορική αναδρομή στην τάση αυτή στην ελληνική και ξένη λογοτεχνία όσο και οι όψεις της στη Λατινική Αμερική και στην Ευρώπη, η αναφορά σε κείμενα νεοελληνικής λογοτεχνίας, κυρίως όμως η ανάδειξη του μαγικού ρεαλισμού στα κείμενα τριών εκλεκτών συγγραφέων παιδικής λογοτεχνίας, της Φ. Φραγκούλη, του Μ. Κοντολέων και του Χρ. Μπουλώτη, κάνουν φανερές τις ποικίλες λογοτεχνικές και ιδεολογικές εκφάνσεις που μπορεί να επικαθορίζουν αυτόν τον τρόπο έκφρασης. Ο μαγικός ρεαλισμός, καθώς και ο σύγχρονος ρεαλισμός της παιδικής και εφηβικής λογοτεχνίας αποτελούν δύο μορφές γραφής

που καλύπτουν ένα μεγάλο μέρος της συγγραφικής παραγωγής.

Βιβλία γνώσεων

Το Β΄ Μέρος, το οποίο ο Παπαδάτος μελετά, εξονυχιστικά θα έλεγα, το βιβλίο γνώσεων, αποτελεί μια μικρή μονογραφία για το λογοτεχνικό αυτό είδος με στοιχεία πρωτοτυπίας και μεθοδικής επιστημονικής εργασίας. Μετά την αναφορά στο μορφωτικό χαρακτήρα των βιβλίων αυτών, στα ποικίλα κειμενικά είδη και τους διάφορους τρόπους γραφής τους, ο Παπαδάτος επισημαίνει ότι και αυτά αντανakλούν το κοινωνικό κλίμα και την αντίστοιχη πραγματικότητα της εποχής της συγγραφής τους. Στη συνέχεια αναφέρεται διεξοδικά στην πολυδύναμη αξία των βιβλίων αυτών, στη μορφωτική, παιδαγωγική - διδακτική, στη συμβολή τους στη δημιουργική ικανότητα του παιδιού (δημιουργική γραφή), καθώς και στην καλλιέργεια της φιλαναγνωσίας. Η σημαντικότερη, όμως, συνεισφορά της μελέτης αυτής στη διερεύνηση των βιβλίων γνώσεων συνίσταται στην κατηγοριοποίησή τους σε τέσσερις μεγάλες ενότητες: α) στα απλά, μη μυθοπλαστικά βιβλία γνώσεων που προσφέρουν γνώσεις σε λόγο επιστημονικό, όπως είναι τα βιβλία από τον 19ο αι. β) στα απλά (μη μυθοπλαστικά) βιβλία με λογοτεχνίζουσα αφήγηση, όπως είναι πολλά σύγχρονα βιβλία γνώσεων, τα οποία μέσα από μια σύντομη αφήγηση παρουσιάζουν γνώσεις

διατυπωμένες με απλό επιστημονικό και ελκυστικό τρόπο γ) στα λογοτεχνικά βιβλία γνώσεων που τα τελευταία χρόνια κυριαρχούν και στα οποία εντάσσονται μικρές ιστορίες, παραμυθικές ή όχι, οι οποίες προσφέρουν γνώσεις μέσα από ενδιαφέρουσες αφηγήσεις και δ) στα μεικτά βιβλία που περιλαμβάνουν χαρακτηριστικά από τις δύο ή τρεις παραπάνω κατηγορίες.

Με την πρότασή του: τα αξιολογικά κριτήρια να αφορούν τους τρεις πόλους της ανάγνωσης: συγγραφέα, κείμενο, αναγνώστη, αντιμετωπίζει την αξιολόγηση των σχετικών βιβλίων πολύ ολοκληρωμένα και αντικειμενικά.

Ένα άλλο καίριο ζήτημα στο οποίο η μελέτη αυτή συμβάλλει ουσιαστικά είναι η μέθοδος και τα κριτήρια αξιολόγησης του παιδικού βιβλίου γνώσεων, πολλά από τα οποία ο Παπαδάτος προτείνει να «τα περάσουμε» και στους μαθητές. Με την πρότασή του: τα αξιολογικά κριτήρια να αφορούν τους τρεις πόλους της ανάγνωσης: συγγραφέα, κείμενο, αναγνώστη, αντιμετωπίζει την αξιολόγηση των σχετικών βιβλίων πολύ ολοκληρωμένα και αντικειμενικά. Η επιστημονική εγκυρότητα και η αντικειμενικότητα των παρεχόμενων γνώσεων και πληροφοριών, η λογοτεχνικότητα του κειμένου, εάν πρόκειται για λογοτεχνικό ή λογοτεχνίζον κείμενο, η συσχέτιση της γνώσης με συγκεκριμένη ιδεολογία του συγγραφέα ή με την κυρίαρχη ιδεολογία για ορισμένα θέματα, όπως θρησκεία, οικολογία κ.λπ., τέλος η συμβολή των βιβλίων γνώσεων στην διαπαιδαγώγηση του παιδιού και στη δημιουργία αυτενεργού αναγνώστη αποτελούν αξιολογικά κριτήρια που βοηθούν πάρα πολύ το δάσκαλο στην επιλογή των επαρκέστερων και καταλληλότερων βιβλίων αυτής της κατηγορίας. Τις απόψεις του τεκμηριώνει, όπως και στις προηγούμενες μελέτες, η έγκυρη ξενόγλωσση και ελληνόγλωσση βιβλιογραφία.

Πολύτιμο βοήθημα για κάθε εκπαιδευτικό

Ο Παπαδάτος με τα δύο πρώτα μέρη του βιβλίου προσφέρει άφθονο υλικό στον εκπαιδευτικό που μπορεί να το χρησιμοποιήσει στο σχολείο ενώ στο Γ' Μέρος προτείνει τρόπους και μεθόδους με τις οποίες μπορεί να καλλιεργήσει ο δάσκαλος την αγάπη του παιδιού για το διάβασμα. Στο Μέρος αυτό του βιβλίου γίνεται κατάδηλη η τεράστια διδακτική εμπειρία του Παπαδάτου στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, η γνώση των αναγκών των εκπαιδευτικών, αλλά και η επιστημονική και μεθοδολογική τεκμηρίωση των προτεινόμενων διδακτικών είτε αυτές αφορούν τη διδασκαλία της ποίησης, είτε την πορεία από την περίληψη στη δημιουργική γραφή, είτε πρωτότυπους και δημιουργικούς τρόπους καλλιέργειας της φιλιαναγνωσίας. «Η φιλιαναγνωσία υπό το φως της οικοσυστημικής θεωρίας», βασισμένη στις απόψεις του Brofenbrenner και του Vigotsky και η συμβολή των θεατρικών τεχνικών στην προώθηση της ανάγνωσης τόσο αφηγηματικών όσο και δραματικών κειμένων είναι δύο μελέτες που αναδεικνύουν τις αρετές αυτού του βιβλίου στο σύνολό του: την επιστημονική γνώση, την κατοχή πλουσιότατου πρωτογενούς λογοτεχνικού υλικού και τη διδακτική μεθοδολογία προσέγγισης της παιδικής και εφηβικής λογοτεχνίας, με στόχο την μετατροπή του σχολείου από χώρο ανίας σε κέντρο χαράς και δημιουργικότητας.

Το βιβλίο αυτό αποτελεί μια σημαντική συνεισφορά στη μελέτη της λογοτεχνίας για παιδιά και για νέους και είναι ένα πολύτιμο βοήθημα στον εκπαιδευτικό για την πολύτροπη διδασκαλία της λογοτεχνίας.

http://www.bookpress.gr/kritikes/koinonia/papadatos-giannis-papadopoulos-to-paidiko-biblio-stin-ekpaideusi-kai-stin-koinonia?utm_source=Newsletter&utm_medium=email